

SOFIA ROBERG & ELLEN FRÖDIN

INLEDNING

TFL 2024:2. LITTERATUR OCH VETENSKAP

ISSN: 2001-094X

– Inledning –

Copyright © 2024 Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Jahah, vetenskap! –

Så lyder den första raden av en dikt i Elmer Diktonius *Stark men mörk* från 1930.¹ Det låter som en mopsig utmaning, man kunde nästan vänta sig ett slagsmål. Det är trots allt inte en ovanlighet i litteraturens moderna historia att vetenskapen utmålas inte bara som kontrast utan rentav som fiende till konsten.

Edgar Allan Poe inleder exempelvis en sonett med ett liknande tilltal, ”Science!”, bara för att strax likna densamma vid en gam som med sin granskande blick transformerar allt, och därmed siktar in sig på poetens hjärta som sitt nästa byte.² En nästan lika rovlysten bild får man hos William Wordsworth när han uppmanar sin läsare att lägga böcker, kunnande och vetenskap åt sidan – ”[e]nough of science” – för att uppleva världen med ögon och hjärta, snarare än med det intellekt som ”murder to dissect”.³

Men det blir inget slagsmål hos Diktonius. Några rader senare fortsätter dikten, fortfarande riktad till vetenskapen, på följande vis:

Ditt logiska sammelsurium –
i morgon borttorkat från tavlan
med första bästa hartass
för att ge plats åt nya fakta –
nog känner jag det.
Nog vet jag det:
att din visdom,
som skaldens,
trots retorter, spektralanalys
och ekvationstabeller,
ligger i aningarna.

Varför då
dessa dolska underluggblickar
som vore vi
två hästskojarare på samma marknad?
Varför ej stifta allians,
slå grejorna ihop och bilda
A/B Aningsarbete u.b.t.?

En sådan sammanslagning är också temat för det här numret, *litteratur och vetenskap*, vilket utforskas i fyra artiklar och två essäer. Vad händer när man faktiskt närmar dessa två till varandra och frågar sig hur relationerna mellan dem egentligen ser ut?

Litteraturen och vetenskapen kan sägas ha ett delat ursprung i en nyfikenhet på världen. Även i sina åtskilda former fortgår en ständig kommunikation mellan dem, ofta genom en närmast omedveten trafik mellan deras parallella aningsarbeten, där vetenskapliga visioner påverkas av litterärt vävda drömmar och vice versa. Dessutom sker återkommande tilltal och inbjudningar. Både före och efter C. P. Snows berömda föredrag 1959 om de två kulturerna har det gjorts aktiva försök att överbrygga den klyfta av oförståelse och ignorans han menade öppnat sig mellan naturvetare å ena sidan och författare och konstnärer å den andra.⁴ Från litteraturens sida finns exempelvis en lång historia av att – med olika syften och effekter – använda den etablerade vetenskapen som resurs genom att inlemma strukturer, anamma metoder och omstöpa dess motiv och vokabulär.

Även från teorins håll har det kommit en rad förslag på hur de två kulturerna kan tänkas samman, vilket inte minst aktualiserats av de senaste decenniernas ökade intresse för relationen mellan natur och kultur. Exempelvis har den ickemänskliga vändningen inom humaniora uppmanat till ett större utbyte mellan naturvetenskap och humanvetenskap. Enligt filosofen Elizabeth Grosz påkallar frågan om djurets position visavi människan en undersökning av den inneboende ickehumanismen i de humanistiska ämnena samt de förbindelser som kopplar dem till naturvetenskapen. Samtidigt poängterar hon att även naturvetare behöver bredda sitt perspektiv till det som är humanvetenskapernas expertis: de kvalitativa nyanser som bara en inifrånförståelse genererar.⁵

Michel Serres är en annan filosof som länge utforskat mellanrummet och förbindelserna mellan naturvetenskap, humanvetenskap och konst – i *Genèse* (1982) exempelvis genom ett försök att beskriva hur tillblivelse sker ur mångfald med utgångspunkt i isomorfismen mellan fysikens idé om materians kaotiska tillstånd och Honoré de Balzacs berättelse *Det okända mästerverket*.⁶

Likafullt har Serres poängterat att konsten och vetenskapen idag inte utgör två jämbördiga parter. Vetenskapen har i moderniteten knutits till idéer om framsteg och utveckling (trots att inte alla vetenskapens grenar lika lätt kan kopplas till nytta och produktivitet som exempelvis forskning om vaccin och batterier). Det har gett vetenskapen en stark position i form av status, inflytande och ekonomiskt stöd. Men vetenskapen, menar Serres, hotar med sin rationalitet att tränga undan allt ickerationellt – såsom konst och litteratur, och i vidare mening hela den tradition av muntlig och skriftlig kultur som inte hör den till: alla de myter, anekdoter, ramsor, visor och riter som utgör ett slags kollektivt minne.⁷

Problemet, enligt Serres, är inte att vetenskapen inte har rätt, för det har den, utan att vetenskapens förnyelse är beroende av det ickerationella. Innovation uppstår inte inom rationaliteten själv, och därför behövs det ickerationella som resurs. Utan det blir bara det dogmatiska hos vetenskapen kvar, och det nya har ingen möjlig grogrund.⁸ På samma sätt som vi behöver en myllrande mångfald av arter för att försäkra oss om ekosystemens hållbarhet och livets fortsatta reproduktion, behöver vi en spretig mångfald av idéer och metodologier för att vårt kunnande om världen ska ha möjlighet att utvecklas och förnya sig.

I bästa fall är vetenskapen inte bara effektiv mot fördomar och sjukdomar, utan förmår också hålla dörren öppen mot det okända. Gilles Deleuze och Felix Guattari menar att vetenskapen, konsten och filosofin alla tre kämpar mot kaos, men inte bara för att tämja det, utan lika mycket för att bjuda in det och gå det till mötes. Deras största gemensamma fiende är nämligen förhärskande dogmer och etablerade världsbilder. Om dessa fyller syftet att hålla undan kaos genom att spänna upp som ett skyddande parasoll, ägnar sig vetenskapen, konsten och filosofin istället åt att peta hål i det uppspända firmamentet.⁹

Serres, Deleuze och Guattari pekar med andra ord på samma gemensamma aspekt hos vetenskapen och litteraturen som Diktonius inledningsvis gjorde. Inte det statiska och kategoriserande, utan tvärtom föränderlighet och aningsarbete – utkastet, försöket, hypotesen, visionen.

Den dominans som Serres i sin essä från 80-talet tillskrev vetenskapen har numera om inte omkullkastats så likväl fått sig en del törnar. Inte alla naturvetenskapliga grenar står på maktens och pengarnas sida – klimatforskarens varningar pareras, ignoreras eller avfärdas till och med som lögn. Bruno Latour varnade redan i början av 2000-talet för riskerna med att alltför ensidigt betona vetenskapens osäkerhet: det möjliggör för de som av ekonomiska och ideologiska intressen vill fortsätta att bränna olja och skövla skogar att sprida tvivel kring klimatförändringarnas antropogena orsaker trots forskarkårens samstämmighet.¹⁰ Och när de antidemokratiska tendenserna växer till i världen kan man påminna sig om vad som händer när den totalitära makten och vetenskapen slår sina grejor ihop i Karin Boyes *Kallocain*: ”– Vi kommer att bli en underavdelning av polisen, sa [Rissen]. Farväl, vetenskap.”¹¹

Men än viktigare då att inte heller retirera och hemfalla åt ensidiga hyllningar av upplysning och rationalitet med slogans som ”science is real”. För det är den i viss mening inte. ”Naturlagar och matematiska modeller är inte samma sak som verkligheten”, det är bara vetenskapens senaste försök att närma sig verklighetens kaotiska tillstånd – det vet fysikern Ulf Danielsson lika väl som vilken litteraturvetare som helst, fullt medveten om omöjligheten i att fånga varje given detalj och inflektion i ett visst verk eller litteraturhistorisk epok.¹² Även i tider av kris behöver vi minnas vår kärlek till obestämbarhet och kaos.

Boyes nyss nämnda science-fictiondystopi från 1940 är ämnet för Ingeborg Löfgrens artikel i detta nummer, ”Levd skepticism i Karin Boyes *Kallocain*”. Det kemiska ämnet kallocain, namngett efter kemisten Leo Kall som också är romanens huvudperson, har förmågan att få den person det injiceras i att förbehållslöst berätta om

sina inre tankar och känslor. Den totalitära Världsstaten, där boken utspelar sig, vill använda ämnet som ett sanningsserum för att tvinga människor att avslöja om de bär på oppositionella tankar. Därmed tror man sig skapa en gemenskap att lita på, där man faktiskt med säkerhet vet vilka som är lojala.

Löfgren tar vardagsspråskritiken som sin utgångspunkt, och menar att romanen sedd ur detta perspektiv kan betraktas som en källa till kunskap om själva kunskapssökandets våldsamhet – vetenskapens nyfikenhet utnyttjas av politisk makthunger och på ett personligt plan blir Leos vilja att känna sin älskades inre så stark att den slår över i övergrepp. Romanen vet med andra ord något om *levd skepticism*, det vill säga plågan i att sakna säker kunskap om den andras inre.

Kallocainet kan till synes lösa detta problem, både på vetenskaplig, politisk och individuell nivå. Men, menar Löfgren, det romanen lär oss är paradoxalt nog att skeptikern *inte* blir tillfreds av sanningsserumets verifiering, utan istället kommer till insikt om att det slags kunskap den vill åt är av en sådan art att den behöver ges frivilligt och inte kan tvingas fram. Kunskapen om en annan människas inre är ingenting värd betraktad såsom ren information, utan får sitt värde först i den mellanmännsliga relation genom vilken den förmedlas. Detsamma gäller på en kollektiv nivå: en samhällelig gemenskap som faktiskt karakteriseras av tillit kräver ett mått av både frivilligt deltagande och sårbarhet.

Science fiction ägnar sig inte bara åt vetenskaplig spekulation (naturvetenskaplig såväl som human- och samhällsvetenskaplig) utan tematiserar också många gånger vetande mer generellt, samt de konsekvenser detta vetande medför. Vad händer när man kan veta vad andra tänker, som i *Kallocain*? Vad innebär det att *inte* veta vilket kön ens vägvisare har, som i *Mörkrets vänstra hand* av Ursula K. Le Guin? Och när man vet hur framtiden ser ut, måste man då försöka hindra den från att infalla om den är alltför tragisk? Det senare är en igenkännbar intrig, som också förekommer i Johannes Anyurus roman *De kommer att drunkna i sina mödrars tårar* (2017) där den så kallade Tundraflickan har rest tillbaka i tiden för att hindra ett terror-dåd som leder till ett dystopiskt samhälle med kraftiga inskränkningar för judar och muslimer.

Fast är det en tidsresa som sker i romanen, eller ska man snarare betraktade det som ett mer abstrakt skeende där tiden och medvetandet faller isär, som en kritiker beskrev det i mottagandet? I sin artikel om Anyurus roman, ”Allting kunde ha varit annorlunda”. Johannes Anyurus *De kommer att drunkna i sina mödrars tårar* och science fiction” försöker Jerry Määttä utröna ifall *science fiction* är en rimlig beteckning för verket. Han prövar romanen mot tre olika typer av definitioner: för det första hur den lanseras av förlaget och mottages av litteraturkritiken, för det andra om det innehållsmässigt förekommer teknologisk, natur-, human- eller samhällsvetenskaplig spekulatation om framtiden, och för det tredje om det finns intertextuella referenser till andra verk och motiv som historiskt kopplats till genren.

Undersökningen visar på en intressant diskrepans. Anyurus roman innehåller tydliga inslag av science-fiction-intrig med välbekanta element såsom dystopisk framtidsskildring, tidsresor och tortyrliknande experiment med byte av minnen och medvetande, samt en mängd intertextuella referenser till sf i allmänhet och till Harry Martinsons *Aniara* (1956) i synnerhet. Ändå finns inget i förlagets lansering av boken som signalerar sf, och de flesta recensenter har heller inte kopplat samman romanen med genren. Määttä anger flera möjligheter till detta. Recensenter med inriktning mot kvalitetslitteratur kan vara mer eller mindre bekanta med genren och därmed ovana vid att läsa och ta till sig dess motiv – som i exemplet ovan kan det innebära att kritiker läser de olika tidslagren metaforiskt istället för att försöka hålla reda på dem som en konkret och verklig struktur i romanvärlden. En annan möjlig anledning som Määttä lyfter till varför sf inte nämns i högre utsträckning är att genren betraktas som del av populärkulturen, och att såväl förlag som recensenter kan vara rädda att skada anseendet för boken genom att förknippa den med något annat än kvalitetslitteratur.

Om det stämmer som Määttä föreslår, att science-fiction sedan 2010-talet håller på att bli allt vanligare som ett stråk i kvalitetslitteraturen, betyder det kanske att recensenter kommer att behöva öva upp sin förmåga att handskas med dessa referenser och element. Science fiction är en genre som inte bara riktar in sig på individens konflikter utan tar civilisationen som sin utgångspunkt, och därför

gör den sig särskilt bra som format för att hantera den typ av civilisatorisk kris många skulle säga att vi befinner oss i just nu.

Kallocain och *De kommer att drunkna* utför det slags aningsarbete som på sätt och vis innebär en gest analog med vetenskapens: att försöka dra ut linjerna och föreställa sig det som skulle kunna vara, det som vore möjligt, utifrån det som redan är. Annan litteratur förhåller sig till vetenskap mer som en etablerad praktik och ett institutionaliserat vetande vars perspektiv kan destabiliseras och relativiseras med hjälp av andra perspektiv, kritiseras för sin maktposition eller demonteras till enskilda fraser och ord för att berika det litterära språket. Hur sådan litteratur kan användas i undervisning är ämnet för den samskrivna artikeln ”Där litterärt språk möter läkarspråk. Litteraturens potential för undervisning i medicinsk humaniora”, i vilken vi får följa med Anna Hultman, Christina Skagert och Katarina Bernhardsson in i seminarierummet på läkarutbildningen vid Lunds universitet där skönlitteraturen ingår både som obligatoriska och valbara stråk.

Läkaryrket är, skriver författarna, dubbelt till sin karaktär: en medicinsk blick på människokroppen måste samexistera med humanistisk kunskap i bred bemärkelse – en läkare behöver ha förmågan att möta sina patienter både som kroppar och själar, eller mer modernt uttryckt: både som objekt som går att generalisera och som subjekt med sina specifika historier och känslouttryck.

Har skönlitteraturen en potential att utveckla en förståelse för denna dubbla kompetens hos blivande läkare? Ja, svarar författarna, som utifrån sin egen samlade erfarenhet av att undervisa på läkarprogrammet undersöker en specifik aspekt av denna potential, nämligen det möte mellan läkarspråk och litterärt språk – och mellan olika sorters kunskap – som iscensätts i några av de texter som ingår i undervisningen. Med hjälp av Bachtins begrepp ”heteroglossia” gör de läsningar av dessa dikter, noveller och romaner, där man kan se olika former av möten mellan läkarspråk och litterärt språk, definierade som olika strata som bär med sig sina egna världsbilder och ideologier.

I vissa av verken gestaltas mötet med läkarspråket som en konflikt, som i Tolstojs *Ivan Iljitjs död* (1886) där den sjuka huvudpersonens fråga – ”var hans tillstånd allvarligt eller ej?” – inte besvaras, utan

bemöts som irrelevant av en läkare som endast vill väga sannolikheter. I novellen parodieras läkarspråket och skrivs inte ens ut i sin helhet: ”*Det och det* visar att ni invärtes har *det och det*; men om *detta* inte styrks av undersökningen av *det och det* kan man anta att ni har *det och det*.” I andra texter gestaltas en mer komplex samexistens mellan läkarspråk och andra uttryck. I ett återkopplingsseminarium efter sin första obduktion läser studenterna bland annat Sam Ghazis diktbok *Sömn är tyngre än vatten* (2007), där kontrasterna mellan obduktionsrapportens språk och det poetiska uttrycket fungerar som ett sätt att gestalta en kluvenhet i diktjaget – men också som ett sätt att belysa de metaforiska lager som döljer sig även i det avskalade läkarspråket.

Genom att läsa och diskutera skönlitteratur som på olika sätt arbetar med läkarspråket och dess kontraster gentemot andra former av språk, får studenterna syn på hur olika perspektiv, språk (i Bachtins mening) och kunskap kommer med sina egna begränsningar och möjligheter. Artikeln belyser det faktum att det inte bara är litteraturvetenskapen som behöver närma sig naturvetenskaperna, utan att den humanistiska kompetensen kommer fortsätta vara relevant så länge det finns människor som möts och delar världen.

Ordet ”vetenskap” blir gärna synonymt med ”naturvetenskap”, men innefattar givetvis även human- och samhällsvetenskaperna. Vi valde att inte smalna av numrets tema till *litteratur och naturvetenskap* eftersom vi ville öppna för reflektioner om litteraturens egna vetande (som vi ser i Löfgrens bidrag) men också för reflektioner kring litteraturvetenskapens vetenskapande. Det senare ägnar sig Julia Pennlert och Erik Joelsson åt i artikeln ”Litteratursociologin och samhället. Ett försök till samproduktionsanalys”, där det litteratursociologiska forskningsfältet blir föremål för undersökning med hjälp av analytiska begrepp från det tvärvetenskapliga fältet *Science and Technology Studies* (STS). Om litteratursociologin intresserar sig för förhållandet mellan samhälle och litteratur, tar författarna till artikeln ett steg bakåt och betraktar hur själva forskningsfältet och samhället har påverkat och medskapat varandra.

Bland annat får vi en bild av hur det kom sig att vårt ämne i slutet av 1960-talet bytte namn från ”Litteraturhistoria med poetik” till ”Litteraturvetenskap”: de konstaterar att det hänger ihop med ett

allmänt ”förvetenskapligande av samhället” och en samhällelig diskurs som betonade vetenskapens nytta och relevans. Några år dessförinnan skapades den första avdelningen för litteratursociologi vid Uppsala universitet och Pennlert och Joelsson poängterar att litteratursociologins nya blick på samhället och litteraturen möjliggörs av samhällets rådande idéer om vad forskning ska vara och göra. Pennlert och Joelsson undersöker även hur litteratursociologin verkar i samhället – vilket inte endast tar sig uttryck i universitetsvärlden: litteratursociologiska forskare bjuds under 1960- och 70-talen in som experter och utredare i olika sammanhang, vilket ger ringar på vattnet. Litteratursociologin bidrar, konstaterar författarna, till att skapa ett *litteratursamhälle*, och är därmed medskapare av sitt eget kunskapsobjekt. Genom att använda samproduktionsbegreppet lyckas Pennlert och Joelsson belysa några centrala faktorer i denna process.

Inom humanistiska ämnen är vi vana vid att tänka på vår kunskapsproduktion som betingad medan naturvetenskapens kunskapsproduktion traditionellt har uppfattats som säker och strikt objektiv, obunden från samhälleliga och sociala faktorer. Gudstricket, kallade Donna Haraway det: ett iscensättande av en blick från ingenstans, ett avförkroppsligande av det kunskapande subjektet.¹³ Kanske är det därför som själva ordet ”litteraturvetenskap” kan upplevas som lite obekvämt när man börjar syna det, som en dåligt sittande kostym. Är det verkligen vetenskap vi håller på med när vi läser, tänker, skriver och läser om? Ingen litteraturvetare skulle gå med på att de intar ett gudsperspektiv gentemot sitt undersökningsobjekt: vi är väl medvetna om att vårt arbete kräver en tolkande interaktion som inte är exakt replikerbar för en annan läsare. Ändå skapas ofta ett sådant perspektiv retoriskt i akademiska texter – den tidsligt utsträckt läsningen med sina hopgyttrade interaktioner mellan text och läsare klyvs och stabiliseras i den färdiga analysen till otidsliga egenskaper hos objektet och argumenterande gester från ett lika otidsligt subjekt.

Sådan abstraktion och generalisering ligger i själva den kunskapande praktiken, även om konventionerna för hur och i vilken grad man kan eller bör göra det skiljer sig åt mellan olika discipliner och deras interna inriktningar. Det har sedan Aristoteles varit en styrande föreställning att vetenskapen rör det som alltid eller för det mesta är fallet, med andra ord det regelbundna. Särskilt när det gäller

naturvetenskapen uppfattas detta som ett tydligt, för att inte säga utmärkande drag. Men vetenskapshistorikern Lorraine Daston har visat att detta inte alltid varit fallet. Den så kallade *paradoxografin* var under det sena 1500-talet och 1600-talet ett legitimt område för naturforskare. Det centrala studieobjektet var det avvikande och extraordinära – ovanliga himlafenomen, djur med två huvuden, landskap som framträdde i mönstret på stenar eller ett medusahuvud funnet i ett hönsägg i Bordeaux. Daston kallar denna strömning ”preternatural philosophy” för att betona att man inte tog till övernaturliga eller gudomliga förklaringsmodeller, utan sökte göra reda för dessa anomalier helt och hållet utifrån det komplexa samspelet mellan naturliga orsaker.¹⁴

Inom humanvetenskaperna har inriktningen på det unika och det partikulära en mer given plats – ett slag, en revolution eller ett litterärt verk kan oftast inte på något enkelt sätt härledas ur tidigare regelbundenheter, och förändrar förutsättningarna framgent. Men även dessa discipliner gör bruk av kategorier och begrepp, och strävar däri efter att extrahera det allmänna och generaliserbara. Här finns en ständig spänning mellan det partikulära i studieobjektet och en kunskapsproduktion som kräver ett visst mått av generalisering.

Paradoxografin må ha tynat bort som egen forskningsgren, men den är ett tydligt exempel på hur även naturvetenskapen behöver hantera spänningen mellan nödvändighet och slump, ordning och oordning, regelbundenheter och partikulariteter, kategorier och obestämbarhet. Michel Serres har tagit molnet som ett exempel på ett objekt som utgör en sådan utmaning, vilket är ämnet för Jakob Liens essä i numret. Serres ställer i sin essä ”Exakt och mänskligt” astronomin och dess regelbundna planetära rörelser mot meteorologin, molnets vetenskap, där prognoser måste ersätta förutsägelser. Molnet är ett högst tillfälligt fenomen bestående av en så stor mängd partiklar i en viss temperatur och hastighet att det är omöjligt att göra en precis bestämning av det, varför det närmaste man kommer är en prognos över ett spektrum av olika möjligheter.¹⁵ Av samma anledning skulle en katalog över olika moln bli ohanterligt lång om den inte vore gravt förenklande. Molnet verkar kräva en förståelse som håller fast vid det partikulära och obestämda, varför det utgör ett objekt i gränslandet mellan naturvetenskap, estetik och filosofi.

Lien gör bruk av Serres idé om molnet som gränsobjekt och följer det hos en rad tänkare och författare. Även hos J. W. Goethe framstod molnen som en länk mellan poesi och vetenskap. År 1817 skrev han en hyllning till amatörmeteorologen Luke Howard och hans *On the Modifications of Clouds* (1803) i form av fyra dikter, en för varje molnform som Howard konstruerat: stratus, cumulus, cirrus och nimbus. Den stora spridningen av Howards essä bland både naturvetare och konstnärer hade att göra med det sinnrika i hans klassificering som lämnade exakta beräkningar därhän och istället utgick från molnens skiftande former. Även August Strindberg fascinerades av molnobservationer, och drogs mellan den kategoriserande viljan att sammanställa ett antal konstanta molnformer och föreställningen om molnens förvandlingar som ett eko av naturens formutvecklande instans, vilket den poetiska fantasin kanske svarar bäst på – som i Strindbergs egen molndikt i *Ordalek och småkonst* (1905). Lien följer molnen vidare i den moderna litteraturen, via Lotta Lotass och J.G. Ballard, där de betraktas utifrån flygplanets mer närgångna perspektiv, till Åke Hodel som i slutet av 60-talet drömde om att skapa molndikter på himlen med hjälp av flygplan, något som den amerikanska poeten David Antin utförde drygt två decennier senare. Molnen blir i ett sådant scenario inte längre bara naturens konst att stilla betrakta, utan blir redskap för konstnären: en konst samskriven av poet, natur och teknik.

Molnet är ett objekt som i viss mån måste förbli obestämbar för vetandet; betraktaren måste ge upp om att fixera det och istället följa dess transformationer så gott det går. Precis så beskriver också Evelina Stenbeck litteraturvetarens relation till litteraturen i ”Pudeln Kärna”, numrets bidrag till essäserien ”Ämnet för vårt ämne”. Med hjälp av Anne Carson liknar hon kunskapen vid begäret: de gör något liknande med en, de får en att känna sig levande. Men ett visst avstånd behöver bibehållas för att hålla lågan vid liv, även om det är frestande att hålla fast och kontrollera. Ibland slinker en pudel in på kontoret – Mefistofeles förklädd – och lockar med berömmelse, makt eller tvärsäkerhet; men då gäller det, som Stenbeck skriver, att påminna sig om vad det är som får en att känna sig levande inom akademin. Hon föreslår essäformen som ett sätt att hålla avståndet öppet: en form som i sig själv är ett rastlöst blivande och därför förmår synliggöra den levande kärnan i litteraturen.

Kanske är essän särskilt bra för den som vill ta ett steg tillbaka från den egna disciplinens kunskapsproduktion. Den erbjuder en möjlighet att åkalla det partikulära och ta paus från de i ryggmargen inarbetade generaliseringar som annars gör sig påmind, för att istället aktivera det aningsarbete som är gnistan och livslusten i vetenskapandet. Och dröja där ett ögonblick; hejda sig en liten stund, före själva vetandet. Som Carson säger i Stenbecks essä: "Lovers [...] hate to wait; they love to wait."¹⁶

Noter

- 1 Elmer Diktonius, tredje delen i dikten "Tidsenlig dikt I–III", i *Stark men mörk* (Stockholm: Holger Schildts förlag, 1930), 25–26.
- 2 Edgar Allan Poe, "Sonnet – To Science", i *Al Araaf, Tamerlane, and Minor Poems* (Baltimore: Hatch & Dunning, 1829), 11.
- 3 William Wordsworth, "The Tables Turned", i *Lyrical Ballads* [1798] (London: Oxford University Press, 1971), 104–105. Dikten placerar egentligen både vetenskap och konst på "fel" sida – radens fulla lydelse är "Enough of science and of art". Den konst som avses kan dock också förstås som kunskap i meningen ett praktiskt/hantverksmässigt kunnande (*techné*).
- 4 C. P. Snow, *The Two Cultures and The Scientific Revolution. The Rede Lecture*, 1959 (New York: Cambridge University Press, 1961).
- 5 Elizabeth Grosz, *Becoming Undone. Darwinian Reflections on Life, Politics, and Art* (Durham: Duke University Press, 2011), 15.
- 6 Michel Serres, *Genèse* (Paris: Grasset, 1982). "Jag vet inte om [en sådan fören- ing] är möjlig [...]. Mitt enda problem är att åstadkomma den." Lena Lindgren, "Samtal med Serres", *Filosofisk tidskrift*, vol. 7 (1986:2), 31.
- 7 Michel Serres, "Literature and the Exact Sciences", övers. Roxanne Lapidus, *SubStance*, vol. 18 (1989:2), 3–4.
- 8 Serres, "Literature and the Exact Sciences", 6–7.
- 9 Gilles Deleuze och Felix Guattari, *Vad är filosofi?*, övers. Rikard Johansson, Fredrika Spindler, Sven-Olov Wallenstein (Göteborg: Glänta, 2024), 234 ff.
- 10 Bruno Latour, "Why Has Critique Run Out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern", *Critical Inquiry*, vol. 30 (2004:2), 226–227.
- 11 Karin Boye, *Kallocain. Roman från 2000-talet* (Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1940), 125.
- 12 Hans Arbman, "Matematiska modeller är inte samma sak som verkligheten", intervju med Ulf Danielsson, *Dagens Nyheter*, 2020-05-18, <https://www.dn.se/insidan/matematiska-modeller-inte-samma-sak-som-verkligheten/>. Se även Ulf Danielsson, *Världen själv* (Stockholm: Fri tanke, 2020).
- 13 Donna Haraway, "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective", *Feminist Studies* (1988:3), 581.
- 14 Lorraine Daston, "Preternatural Philosophy", i *Biographies of Scientific Objects*, red. Lorraine Daston, (Chicago: The University of Chicago Press, 2000), 15–41.

Det regelbundna kom dock att åter prioriteras högst under 1700-talet varvid studiet av det extraordinära försvann som eget fält – dess objekt inordnades under regelbundna lagar i den mån de trots allt kunde förklaras, och när det inte gick fick de istället en mer perifer position eller undveks helt.

- 15 Michel Serres, Honoré de Balzac, *Exakt och mänskligt / Béatrix*, övers. Erik Erlanson (Stockholm: Sensorium editions, 2021), 27.
- 16 Anne Carson, *Eros the Bittersweet* (Champaign: Dalkey Archive Press, 2009), 117.